בס"ד, כ"ג חשוון התשפ"ז

בכורות מ"ו – בכור לנחלה ולכהן, ויציאת ראש כלידה

שאלות:

1. אליהו הוא הבן הראשון לאביו, אבל אמו כבר ילדה בנים מבעל קודם. האם הוא בכור?

בכור לנחלה ובכור לכהן

פרק שמיני. המשנה אומרת שיש ארבעה מצבים של בכור לעניין ירושה פי שניים בנחלה, ולעניין פדיון פטר רחם בחמישה סלעים, בכורה לנחלה תלויה באב ("רֵאשִׁית אוֹנוֹ") כלומר הוא צריך להיות בן קיימא שאביו מצטער על מותו, ובכורה לכהן תלויה ברחם ("פֶּטֶר רֶחֶם"):

- בכור לנחלה (יורש פי שניים) ולא לכהן (שלא צריך לפדות אותו),
  - ולד הבא אחרי נפלים (עוברים שלא נגמרה התפתחותם), אף על פי שראשם יצא חי (למשל אחד מתאומים) והנפל חזר פנימה ויצא השני, או אחרי בן תשעה חודשים שראשו יצא מת והחזירו ויצא השני, כי הם לא נחשבים בכור לאב, כי האבא לא דואב על מותם אבל כן פטרו את הרחם.
  וגם ולד הבא אחרי המפלת דמות בהמה, חיה או עוף (שהאבא לא מצטער עליהם), לדעת **רבי מאיר**, ולדעת **חכמים** רק אם היה בו צורת אדם (אחרת, הבא אחריו בכור גם לכהן).
  וכן הולד הבא אחרי סנדל (ולד בלי צורת פנים), שליה (שמעידה שהיה ולד שנימוח), שפיר מרוקם (עור של ולד שניכרת בו צורתו), או ולד מחותך שרוב איבריו יצאו.
  וכן מי שלא היו לו בנים ונשא אשה שכבר ילדה (הרחם כבר נפטר), בין שילדה בעודה שפחה ונשתחררה ובין שילדה בעודה גויה ונתגיירה, הבן שנולד לה בישראל הוא בכור לנחלה ולא לכהן. **רבי יוסי הגלילי** סובר שהוא בכור גם לכהן, כי "פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל" פירושו רק אחרי שהרחם נפטר בישראל.
- בכור לכהן ולא לנחלה,
  - מי שהיו לו בנים ונשא אשה שלא ילדה, כי לבן יש כבר אח בכור. וכן בן לאשה שנתגיירה יחד עם בעלה או נשתחררה מעוברת, כי הורתו שלא בקדושה ואין לו ייחוס לאביו לענין נחלה, אבל הוא כן פטר רחם.
  וכן בספק: כשתינוק של בת ישראל שילדה לראשונה התערב בתינוק של כהנת, לויה או אשה שכבר ילדה שהוולד שלהן פטור מפדיון, וכן כשאשה נישאה תוך שלושה חודשים אחרי בעלה הראשון ולא ידוע אם הבן הוא בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון. בכל אלה הבן חייב להיפדות וצריך לתת לכהן חמישה סלעים, אבל הבן לא יכול לתבוע חלק בכורה בנחלה בלי להוכיח מי אביו.
- בכור לשניהם,
- והגדול שבבנים שהוא לא בכור לא לנחלה ולא לכהן.

שני המקרים האחרונים יבוארו במשנה הבאה בדף מז.

2. לאיתי נולדו תאומים: ראש הראשון יצא והוחזר, ואז נולד השני. מי נחשב הבכור?

<u>יציאת ראש כלידה</u>

הגמרא פותחת בכך ש**שמואל** <u>אמר</u> שראש הנפל לא פוטר את הבא אחריו, למשל בן 8 חודשים שהוציא ראשו חי והחזירו, הבא אחריו בכור גם לכהן, כי הכתוב "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו" מלמד שרק מי שבן קיימא כלומר בן חיים, ראשו (אפו) נחשב.
הגמרא <u>מקשה</u> ממשנתינו, <u>שאומרת</u> שהבא אחרי נפלים שראשם יצא חי הוא בכור לנחלה ולא לכהן, ומשמע שראש הנפל פוטר! והגמרא מנסה לתרץ שהכוונה ב"ראשו" לראשו ורובו, והמשנה כתבה רק ראשו בגלל ההמשך בסיפא שמדברת על בן 9 שראשו מת, שממנה מדייקים שבבן תשעה שאפילו רק ראשו יצא חי, הבא אחריו לא בכור אפילו לנחלה.
הגמרא <u>מקשה</u> על התירוץ הזה שאם ככה המשנה לא חידשה כלום, כי הדין שיציאת ראש היא לידה כבר נשנה בבהמה ("הוציא ראשו... הרי זה כילוד")! ומנסה לתרץ שצריך ללמד גם באדם, כי אדם לא נלמד מבהמה כי בבהמה אין פרוזדור והראש גלוי, ולהפך בהמה לא נלמדת מאדם כי באדם פרצוף הפנים הוא חשוב, אבל הגמרא <u>דוחה</u> גם את התירוץ הזה: כי הדין כבר נשנה גם באדם ("משתצא פדחתו"). מכאן שזו קושיה על **שמואל**, והגמרא מקבלת אותה, ודברי **שמואל** נדחו.

3. המצח של התאום הראשון יצא, האם הוא נחשב בכור?

הגמרא <u>מביאה</u> מחלוקת על יציאת פדחת (מצח) בלבד. **<u>ריש לקיש</u>** <u>אמר</u> שהיא נחשבת לידה ופוטרת את הבא אחריו בכל מקום, חוץ מהנחלה, כי הוא לומד מהפסוק "כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר" שלנחלה צריך הכרת פנים, ו**<u>רבי יוחנן</u>** <u>אמר</u> שגם לנחלה מספיקה יציאת פדחת. והמילים "בכל מקום" שאמר **<u>ריש לקיש</u>** באות להוסיף גיורת שיצאה פדחת ולדה בעודה גויה ואחר כך נתגיירה, שלא צריכה ימי טומאה וטהרה ולא קרבן לידה.

הגמרא <u>מקשה</u> על **<u>רבי יוחנן</u>** מברייתא שאומרת ש"יַכִּיר" הוא הכרת פנים, שהיא פרצוף פנים עם החוטם, ועונה שהכוונה "עד החוטם", בלי החוטם עצמו.
הגמרא <u>מקשה</u> עוד ממשנה שאומרת שמעידים על מת להתיר את אשתו רק לפי פרצוף פנים עם החוטם, ועונה את אותו התירוץ גם שם.
ועוד <u>מקשה</u> ממשנה שאומרת שפדחת בלי פרצוף או פרצוף בלי פדחת לא מספיקים בעדות שאדם מת עד שיהיו שניהם עם החוטם, ו**אביי** (ויש אומרים **רב כהנא**) לומד את הדין הזה מהפסוק בישעיהו "הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם" כלומר רואים על התינוקות של הנואפים שהם דומים לנואף וזה בכוונה.
והגמרא <u>עונה</u> שעדות אשה שונה, כי החמירו בה, והגמרא <u>שואלת</u> מהמשנה שהרי הקלו בה (עד מפי עד, עבד ושפחה)! <u>ועונה</u> שהקלו רק בסוף העדות, להתיר את האשה אפילו בעדות עבד ושפחה, אבל בהתחלה, בהכרת המת, לא הקלו.

ובדרך אחרת הגמרא <u>מתרצת</u> בתחילת הדף הבא ש"יַכִּיר" של הבכור ו"הַכָּרַת פְּנֵיהֶם" של העדות הם עניינים נפרדים, ולכן לנחלה מספיקה פדחת.